

DER NEUE TAG – JEDEN Z KONCŮ NĚMECKÉHO TISKU V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

Barbora Köpplová

Studie vznikla v rámci řešení projektu GAČR P410/12/2290 Česká média v letech 1945–1948.

Der Neue Tag Daily - How German Press Came to its End in Bohemia and Moravia

Abstract: Reflections on restructure of the Czech press after WWII often focus on denacification, retributions of crimes and betrayals conducted by journalists in the period of the Protectorate Böhmen und Mähren. Alternatively, most studies are concerned with restructuring of the Czech press after 1945, i.e. cancelation of the old and founding or renaming of the new, post-war titles. Far less attention was paid to the structural pre-requisites that influenced dynamics of development of the post-war press, and media in general.

This article intends to illustrate some processes that were used in restructuring the Czech press in the period 1939–1945, but were applied again after the end of war again, and that had a grave impact on structural changes of the press after 1945 and later on after 1948. I would attempt to demonstrate such similarities and analogies on the story of founding and publishing the Protectorate's official German daily – Der Neue Tag .

Keywords: *Der Neue Tag*, Press in the period 1939–1945, Czech press after WWII, restructure

Studium šestileté historie deníku *Der Neue Tag* nabízí hledání paralel k obdobně totalitnímu, tentokrát však komunistickému tisku po roce 1948. Řada postupů, jednotlivých opatření i technik manipulace novinářů a veřejným míněním uplatňovaná komunistickou mocí po roce 1948 a znovu po roce 1968 se v současné české historii médií uvádějí jako specifická a v mnoha případech zdánlivě nepřenositelná zkušenost. Ve skutečnosti však v mnoha ohledech šlo pouze o opakování historie z let 1939–1945 a lze se těžko ubránit podezření, že jednotlivé postupy deníku *Der Neue Tag* byly přímou inspirací pro manipulátory českých médií v posledních padesáti letech. Když pro nic jiného, tedy pro tuto zkušenost se vyplatí věnovat pozornost málo přitažlivému tématu německé žurnalistiky na území protektorátu Böhmen und Mähren.

Základní kontext je natolik známý, že je téměř zbytečné připomínat, že koncem září 1938 se po podpisu mnichovské dohody ze dne na den stalo téměř 3, 5 milionů Němců, kteří v předválečném Československu žili, příslušníky jiného státu. O několik měsíců později, 15. března 1939, byla obsazena zbývající část Československa a 16. března byl vyhlášen protektorát Čechy a Morava. Méně známá a reflektovaná je ale skutečnost, že změna státní příslušnosti znamenala pro tyto lidi zásadní redefinici kulturního kontextu, a to od literatury až po periodický tisk. A právě na vývoj tisku – jako projevu kulturní a společenské identity – se chci soustředit.

Německá populace někdejšího Československa disponovala pozoruhodně rozsáhlým a bohatě strukturovaným tiskem. Podle *Sudetendeutsches Jahrbuch 1938* (Berichtsjahr 1937) „vykazuje německý tisk následující počty: Němci vydávají 203 novin (Čechy: 142, Morava a Slezsko: 56, Slovensko: 5), a sice 68 deníků (53+13+2) a 135 jiných novin. Z těchto novin vycházejí týdně 26krát 2 listy (19+7) a 14krát 3 listy (11+3).“¹ V těchto číslech není zahrnut pražský německý tisk, ani tisk v dalších městech nespádajících přímo do Sudet jako např. České Budějovice nebo Brno. Uvedené údaje dokládají skutečnost, že německá menšina na území Čech a Moravy měla mimořádně bohatě rozvinutou a nepřehlédnutelnou vrstvu periodik.

Pro období roku 1939 musíme brát již v úvahu skutečnost, že tisk na území Sudet po září 1938 buď zanikl, nebo se stal součástí říšských statistik. Zbývající německý tisk na území Čech a Moravy zastavil své vydávání většinou koncem roku 1938, nejpozději však v březnu 1939. Zbylo jen několik málo německých titulů. Zásahy do české žurnalistiky byly po roce 1938, resp. 1939 drastické, německý tisk však – jakkoliv to může vypadat nepravděpodobně – dopadl ještě mnohem hůř.

V období od října do prosince 1938 se počet českých a německých listů v pomnichovské republice snížil o zhruba 1900 titulů.² Pokles titulů pokračoval i v roce 1939. Od března do prosince 1939 zaniklo 172 titulů novin a časopisů.³

¹ FORSTER, G.: *Die Presse*. *Sudetendeutsches Jahrbuch 1938*, s. 99

² BERÁNKOVÁ, M. – MALEC, K.: *Přehled dějin české žurnalistiky do roku 1945*, SPN, Praha 1976, s. 48

³ PASÁK, T.: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků z let 1939–1945*. UK, Praha 1980, s. 61

31. prosince 1938 vydala tisková agentura zprávu o tom, že zanikají další tři velké deníky: *Pražské noviny*, vycházející kontinuálně 259 let, *Bohemia*, vydávaná 111 let a *Prager Presse* vycházející 17 let. Posledním významným německým listem v prvních měsících roku 1939, který v Praze ještě vycházel, byl *Prager Tagblatt*.

Podle časopisu *Zeitungswissenschaft* z roku 1939 vycházely v květnu téhož roku v Praze už pouze dva německé deníky, mimo hlavní město dalších sedm. Z týdeníků a jiných periodik s delší periodicitou vycházely pouze tři, a to mimo Prahu. Odborných německých periodik vycházelo v Praze 20 a v provincii dalších 10.

Průměrné náklady na jeden list se pohybovaly v rozmezí od 500 do 6000 výtisků, u listů, které vycházely ve velkých centrech jako Praha, Brno nebo Ostrava dosahovaly náklady i 20 až 40 tisíc výtisků. Za list s nejvyšším nákladem lze považovat *Prager Tagblatt*, který se pohyboval mezi 60 a 80 tisíci výtisků.

27. února 1939 napsal Max Brod, redaktor *Prager Tagblattu*, svému kolegovi, redaktoru Ströbelovi: „... a sděluji, že mě redakce listu 'Prager Tagblatt' na nějakou dobu, ne však na trvalo, detašovala na Blízký Východ, abych jako stálý dopisovatel pracoval pro P.T. Nemám v úmyslu se natrvalo přestěhovat do zahraničí, takže předpoklady pro pokračování mého členství v Reichsgewerkschafti nadále přetrvávají... S úctou a přátelskými pozdravy oddané Váš Max Brod.“ (neuveřejněný dopis – v soukromém vlastnictví)

Max Brod sice již tušil, že bude „nějakou dobu“ pobývat na Blízkém východě, ale rozhodně si nepředstavoval, že tam stráví zbytek života a že deník, ve kterém pracoval již od roku 1924 a o kterém napsal svůj autobiografický román, přestane 4. dubna 1939 vycházet navždy. Jen těžko si mohl představit, že okupační úřady si vyberou právě nejvýznamnější liberální německý list vycházející v Praze, *Prager Tagblatt*, aby do jeho místností umístily redakci nového deníku *Der Neue Tag*.

Ještě v listopadu 1938 podával pražský policejní prezident zprávu o tom, že by se ústředním deníkem zbylé německé menšiny v Československu mohl stát deník *Bohemia*, s tím že jeho šéfredaktorem pravděpodobně bude Walter Wannemacher.⁴ To, že nakonec nově připravovaný list nenavázal na *Bohemii*, mělo nepochybně několik důvodů. Čtenářské zázemí *Bohemia*, přes její důsledně nacionální orientaci, nebylo zcela v souladu s potřebami SdP a NSDAP. Navíc bylo v početné míře zastoupeno právě na územích přičleněných k říši a tam měli lidé číst především říšskoněmecké listy.

Dr. Richard Auer v roce 1936 charakterizoval čtenáře *Bohemia* následovně: „... sestávají z nejširších vrstev vzdělanců zajímajících se o německou kulturu, ze všech míst republiky, ve kterých se mluví německy. Jsou to zvláště úředníci, středoškolská profesora a učitelé, dále pak živnostníci

a průmyslníci, poslední zvláště v severních územích státu. List je tedy sice v Praze psán, ale z větší části ne pro Pražáky, nýbrž pro inteligenci venkova...“⁵

„Venkov“ – sudetská území – však již koncem roku 1938 neměl *raison d'être* pro pokračování tradice vyjádřené samotným názvem listu – *Bohemia*. Ztráta velké části bývalých čtenářů tak byla nepochybně jedním z důvodů, proč nový list nenavázal na *Bohemii*. Navíc *Bohemia* koncem roku 1938 sama zastavila další vydávání a do 15. března 1939 nepochybně pokročila likvidace redakce i navazujících činností. Po technické, administrativní ani hospodářské stránce tedy neměl list, který připravoval své vydávání po 15. březnu 1939, prakticky co převzít.

Volba proto padla na *Prager Tagblatt*. Nový, připravovaný deník *Der Neue Tag* se měl stát hlavním tiskovým orgánem nových německých politických sil v připravovaném protektorátu a navázat nejen personálně, ale především svým politickým zaměřením na orgán Sudetendeutsche Partei *Die Zeit*.

První otřes zažila redakce *Prager Tagblattu* na počátku října 1938, jen krátce po mnichovském diktátu, když šéfredaktor *Prager Tagblattu* Rudolf Thomas spáchal sebevraždu. Spisovatel a režisér Berthold Viertel napsal do pařížského německého exilového časopisu *Die neue Weltbühne* slova na rozloučenou, která stojí za pozornost, neboť shrnují celý kulturní jev, který nazýváme pražskou německou literaturou: „Umírá tak další část staré evropské kultury. Z tohoto ostrova až příliš liberálního vzdělání a smýšlení vyšla řada nadaných umělců. V mnohých Rilkových slokách, a ještě více v mladistvých básních Franze Werfela, žije nesrovnatelné kouzlo tohoto nenahraditelného malého světa, který byl větší než jakákoliv nafouknutá velikost, jakou si kdy můžeme představit. Vzpomínám tu na tragicky-pohnutou postavu mladého Franze Kafky, která tudy procházela; jehož dílo Max Brod zachránil před vlastním zničením.“⁶

O připravovaných změnách v orientaci i obsazení *Prager Tagblattu* bylo rozhodnuto nejpozději na konci roku 1938, jak svědčí následující, ne zcela přesná zpráva z 3. ledna 1939 z českého tisku: „V *Prager Tagblattu*, vzhledem k jeho novému určení, dojde ke značným, zejména osobním změnám. Podle informace L. N. byl šéfredaktorem jmenován v. r. Vilém Neumann; z redakce zaniklé *Prager Presse* přešli zatím do *Tagblattu* redaktori Hromada a Višek. Z bývalé redakce odešli spisovatelé Max Brod, Seemann, inž. Schimetschek, v nové redakci zůstávají dr. Klepetář, Steiner, Eisner, Lederer, Pataki, Dienstberg, Thomas, Kafka a Wolf. Z *Morgenpostu*, která patřila do koncernu *Prager Tagblattu*, přejdou Franz a Biscan. Později bude redakce posílena. List se dosud tiskne ve staré tiskárně Jindřicha Mercyho.“⁷

Přípravy pro vydávání nového listu tedy byly v plném proudu již koncem roku 1938, samotný projekt se však realizoval až po vyhlášení protektorátu Čechy a Morava.

⁴ Wannemacher, Walter, nar. 11. 7. 1902 Jihlava, úmrtí nezjištěné. Nastoupil v roce 1926 do národohospodářské rubriky redakce *Prager Tagblatt*, kde působil až do roku 1935. Od 1. října 1935 nastoupil do redakce *Die Zeit*, ústředního orgánu SdP, od 1. 1. 1936 se stal jeho šéfredaktorem. Od 5. dubna 1939 byl šéfredaktorem *Der Neue Tag*. V roce 1945 byl zatčen, 1948 odsouzen Mimořádným lidovým soudem k 20 letům těžkého žaláře. V roce 1955 byl propuštěn a vyhoštěn. Později působil jako redaktor hospodářské rubriky listu *Christ und Welt* v Hessensku.

⁵ AUER Richard Auer: *Bohemia. Německý tisk u nás*. In: Groš, 5. 10. 1936

⁶ Citováno podle: KROLOP, Kurt: *Prager deutsche Literatur im 20. Jahrhundert*. (Parolles (d.i. Berthold Viertel): Chefredakteur Rudolf Thomas, In: Die neue Weltbühne, Nr. 43/XXXIV (27. Oktober 1938), S. 1367

⁷ In: *Expres* 3. 1. 1939

4. dubna 1939 redakce nového listu prostě zabrala redakční místnosti, tiskárnu a převzala distribuci *Prager Tagblattu*⁸ a 5. dubna 1939 vyšlo první číslo nacistického deníku *Der Neue Tag, Tageszeitung für Böhmen und Mähren* (Nummer 1, I. Jahrgang, Mittwoch, 5. April).

Pokud po organizační a technické stránce byla tato loupež pozoruhodným výkonem, její realizace nebyla bez potíží, vynucených kompromisů, přechodných řešení, a zřejmě i určitého zklamání vzhledem k přijetí předpokládanou čtenářskou obcí.

Jednou z vážných obtíží bylo personální obsazení redakce. Do nového listu přešli jako řadoví novináři někteří redaktori ze zaniklé *Bohemie*, několik redaktorů z *Prager Tagblattu*, ale i ze zaniklého *Prager Presse*.⁹ Většina vedoucích redaktorů však pocházela z bývalého sudetského území a byla členy Sudetendeutsche Partei, respektive v době svého nástupu do redakce již byla NSDAP. Věkově náleželi ke generaci mezi 35 až 40 lety.¹⁰

Jak se získávali redaktori pro *Der Neue Tag*, popisuje ve svých vzpomínkách Hans Heinz Stuckenschmidt:¹¹ „...Zazvonil telefon. Walter Wannemacher, sudetoněmecký novinář zaměřený na hospodářskou tematiku, kterého jsem znal podle jména, se představil jako šéfredaktor nového listu, který se měl dělat v redakčních místnostech tiskárny „Tagblattu“....Poprosil mě, abych ho navštívil. vysvětlil jsem mu, že budu spolupracovat, pokud budu smět psát i o českých kulturních událostech. Se vším souhlasil. Tak jsem se stal kritikem úředního listu říšského protektora v Čechách a na Moravě, „Der Neue Tag“. V redakci jsem potkal, kromě několika kolegů, které jsem dobře znal z dřívějšíka jako nacisty, jako byl Albert Komma, řadu nových mužů. Téměř všichni byli ke mně přátelští a snažili se mi pomoci...“¹²

Někteří z těchto redaktorů byli hned v prvních dnech konfrontováni s tvrdou realitou nacistické publicistiky a po několika dnech či týdnech se s listem museli rozloučit. Další byli svědky, jak se složení redakce postupně měnilo a na místa zkušených profesionálů byli dosazováni „důvěryhodnější“ lidé. V roce 1941 pak byla značná část profesionálních novinářů, kteří pomohli *Der Neue Tag* „rozjet“, poslána na frontu.

Der Neue Tag v nové politické situaci samozřejmě nemohl a ani nechtěl počítat s intelektuálním čtenářským zájemem pražské německé, německé židovské a české veřejnosti, která odebírala a četla tradiční tituly typu *Prager Tagblatt* či *Bohemia*.

Potenciální čtenářská obec se proměnila v důsledku změny státního území, perzekuce židovské populace, ale také změnou postojů poměrně rozsáhlého liberálního českého publika, které před rokem 1938/39 patřilo mezi čtenáře *Prager Tagblattu*, *Bohemie* nebo dalších německých listů vycházejících v Praze, ale koneckonců i kdekoliv v bývalém Československu.

Der Neue Tag zjevně nebyl závislý na přízni publika ani na dosahovaném hospodářském výsledku. Jeho odběr byl politickým úkolem, prosazovaným mocenskými prostředky, a současně byl potvrzením efektivnosti okupační správy. Již krátce po začátku vydávání bylo zřejmé, že toto poslání může splnit jedině jako úřední list. Ani tak však nebyl rozjezd nového listu bez problémů.

Na počátku června 1939 se v souvislosti s vydáním jazykových nařízení a řešením otázky, zda se má *Der Neue Tag* stát publikačním orgánem pro informování Oberlandratů a dalších podřízených německých úředních míst, obrátil říšský protektor na jednotlivé Oberlandraty a zjišťoval, jak je

⁸ Der Neue Tag, 5. April 1939, s. 2:
„An unsere Leser!

Heute erscheint in Prag zum erstenmal seit der Einstellung der „Zeit“ im September 1938 wieder eine politisch führende deutsche Tageszeitung. Unser Blatt, das den Titel „Der Neue Tag“ trägt, wird in der ehemals dem Mercy – Verlag gehörenden Druckerei hergestellt, die von der neugegründeten Böhmisch-Mährischen Verlags- und Druckerei G.m.b.H. übernommen worden ist. In dem neugegründeten Verlag wird auch eine Abendausgabe, der „Prager Abend“ erscheinen.

Mit dem gleichen Tage haben das „Prager Tagblatt“ und die „Prager Abendzeitung“ ihr Erscheinen eingestellt.

„Der Neue Tag“ wird siebenmal wöchentlich erscheinen, also auch am Montag. Die bisher erscheinende „Prager Montagspost“ wird dafür eingestellt. Die bisherigen Bezieher des Prager Tagblatt“ und der „Prager Abendzeitung“ erhalten an Stelle dieser Blätter die Zeitungen „Der Neue Tag“ beziehungsweise „Prager Abend“ zugestellt.“

(Našim čtenářům! Dneska vychází v Praze poprvé od chvíle, kdy byl zastaven v září 1938 deník Die Zeit, opět politický vedoucí německý deník. Náš list, nesoucí název „Der Neue Tag“, se zhotovuje v tiskárně, která dříve patřila Mercyho vydavatelství, jež nyní převzalo nově založené vydavatelství Böhmisch-Mährische Verlags- und Druckerei G.m.b.H. V nově založeném vydavatelství bude vycházet také večerní vydání, „Prager Abend“.

Ve stejný den, zastavily své vydávání listy „Prager Tagblatt“ a „Prager Abendzeitung“. „Der Neue Tag“ bude vycházet sedmkrát týdně, tedy také v pondělí. Proto bude také zastaveno vydávání listu „Prager Montagspost“

Dosavadní odběratelé „Prager Tagblattu“ a „Prager Abendzeitung“ obdrží místo těchto tyto listů noviny „Der Neue Tag, popř. „Prager Abend“.)

⁹ 1. dubna 1939 píše Walter Wannemacher: *An den Chef der zivilen Verwaltung für Böhmen und Mähren Konrad Henlein*: „Der unterzeichnete Verlag beabsichtigt ab 5. April 1939 eine siebenmal wöchentlich erscheinende Tageszeitung herauszugeben. Die Zeitung wird „Der Neue Tag“ heißen...Für die Schriftleitung werden verantwortlich zeichnen: Hauptschriftleiter: Walter Wannemacher, für Politik: Josef Schmidt, für Handel: Josef Bös, für den lokalen Teil: Michael Troszko-Klement, für Kulturpolitik: Wilhelm Formann, für Sport: Marzin Erwin Maier. Der Verlag wird vertreten durch Verlagsleiter Anton Langhans.“ (Šéfovi civilní správy Čech a Moravy Konradu Henleinovi: „Podepsané vydavatelství hodlá vydávat od 5. dubna 1939 sedmkrát týdně deník. List se bude jmenovat „Der Neue Tag“...Za redakci budou odpovědní: šéfredaktor: Walter Wannemacher, za politickou část: Josef Schmidt, za hospodářskou rubriku: Josef Bös, za lokální část: Michael Troszko-Klement, za kulturní politiku: Wilhelm Formann, za sport: Marzin Erwin Maier. Vydavatelství bude zastoupeno vedoucím vydavatelství Antonem Langhansem.) In: NA, PR dodatky 1931-51, Tisk 175/20, karton 262

¹⁰ Podle seznamu novinářů, pocházejícího pravděpodobně z podzimu roku 1939, byl v redakci *Der Neue Tag* Wilhelm Biscan (PT), Josef Franz (PT), Oskar Lenhart (PT), Wilhelm Neumann (PT), Ludwig Novy (PT), Hanns Schindler (PT), Hans Heinz Stuckenschmidt (PT), Karl Wolf (PT), Dr. Johann Frkal. Ostatní, kteří byli uvedeni ještě počátkem ledna 1939 z politických a rasových důvodů v redakci *Der Neue Tag* nemohli působit. (srov. NA, ÚRP 114 - 205 - 6)

¹¹ STUCKENSCHMIDT, H. H.: *Zum Hören geboren*, dtv/Bärenreiter-Verlag, 1982, s. 160-61

¹² Jeden z nejvýznamnějších hudebních kritiků poválečného Německa. Stuckenschmidt byl v roce 1928 hudebním kritikem *Bohemie*, vrátil se na čas do Německa a po zákazu publikování v Německu se 1934 opět vrátil do Prahy a tentokrát nastoupil jako hudební kritik v *Prager Tagblatt*. Zvláště v počátcích *Der Neue Tag* byl velmi pilným autorem a zaplňoval stránky kulturní rubriky rozsáhlými texty o české i německé hudbě, ale i jinými tématy.

toto nařízení naplňováno a jak dalece se podařilo konsolidovat čtenářskou obec *Der Neue Tag*.¹³ Podle odpovědi jednotlivých Oberlandratů nebyl výsledek za první čtyři měsíce příliš pozitivní. Většina Oberlandratů sice příčinnivě odpověděla, že *Der Neue Tag* je nejčtenějším listem jejich oblasti, ale řada z nich uvedla i jiné, v regionu zavedené listy. Z formulace odpovědi je zřejmé, že příslušní úředníci dobře věděli, jaká informace se od nich očekává, a snažili se zakrýt skutečný stav. Například Oberlandrat z Českých Budějovic uvedl „...hlavními, nejčtenějšími německými novinami je *Der Neue Tag*. Nejčtenějšími novinami vůbec je však *Budweiser Zeitung*“, podobně odpověděl Oberlandrat v Jihlavě, který píše „...Má úřední oznámení se nyní zveřejňují v „*Mährische Grenzboten*“. Časopis, který – ovšem vychází jen 3krát týdně – je nejčtenějším německým listem mého okresu. Nejčtenějším německým **denním** listem mého okresu je *Volksdeutsche Zeitung*...“

V této odpovědi je mimochodem zajímavé zdůraznění vazby „německým denním listem“, z níž vyplývá nevyslovené opozitum, že *Mährischer Grenzboten* je sice německým listem, ale není říšským německým listem. Jiní Oberlandráti odpověděli, že *Der Neue Tag* je skutečně nejčtenější, neboť je také na mnohá místa distribuován zdarma.

Po počátečních nesnázích a mnoha dalších podpůrných zásadách z úřední strany (především povolování zveřejňovat některé informace nejprve nebo výhradně jen právě v *Der Neue Tag* nebo zastavování dalších českých i německých titulů a snižování jejich rozsahu) se podařilo prosadit list *Der Neue Tag* do role oficiálního informačního listu německé okupační správy.

Der Neue Tag nebyl jen povinnou četbou na školách při výuce němčiny i dalších předmětů, nýbrž i směrodatným pramenem pro českou žurnalistiku doby protektorátu. Kombinací těchto mocenských zásahů se podařilo vyhnat náklad *Der Neue Tag* na 40 až 60 tisíc výtisků, což ovšem stále ještě zdaleka neodpovídalo kombinovanému nákladu někdejších německých listů vydávaných v Praze před rokem 1939.

Der Neue Tag nastoupil na uprázdněnou pozici za tradiční německé listy vydávané v Praze a měřeno zvyklostmi německých čtenářů, jak se ustavily v době Československé republiky a nepochybně po zkušenostech z Říše, nebylo možné si dělat příliš velké naděje na obsahovou kvalitu listu. Kvalita novinářské práce byla jedním z hlavních problémů nejen v prvních dnech vydávání, kdy bylo možné vinu svalovat na „počáteční složitosti“, ale i později. V dopise z 25. července 1941 adresovaném štábnímu vedoucímu Rienhardtovi, píše jeho autor, jehož podpis je nečitelný, následující sdělení: „Bohužel neměl *Der Neue Tag* od samého počátku jeho vydávání příliš přátel... Je třeba připustit, že *Der Neue Tag* se v poslední době dopustil opakovaně hrubých poklesků. Důvody těchto chyb je možné spatřovat v tom, že šéfredaktor Wannemacher je částečně přetížen, částečně také v tom,

že vzhledem k jeho špatnému zdravotnímu stavu, často chybí...Zbývající redakční obsazení není dostatečně vyškolené a je proto málo způsobilé či nejisté.“

Asi nejvýrazněji se pokles žurnalistické kvality ve srovnání s někdejšími německými listy, v nichž recenze psaly osobnosti jako Max Brod, Ludwig Winder, Oskar Baum nebo Otto Pick, projevil v úrovni kulturní rubriky *Der Neue Tag*, která odpovídala povaze totalitního modelu listu a byla přímo závislá na řízení úřadem říšského protektora, resp. na řízení přímo z Říše. Vedoucím kulturní rubriky byl Wilhelm Formann.¹⁴

List *Der Neue Tag* vycházel po celou dobu války a stal se směrodatným vzorem pro české noviny. Na pravidelných tiskových konferencích byl častokrát dáván novinářům za příklad dobré žurnalistiky a správného přístupu k hodnocení událostí. Zanikl v květnu 1945 a jeho redakční prostory a částečně i osazenstvo tiskárny převzala nově ustavená redakce *Mladé fronty*.

Podobnost s postupy při ustavení deníku *Der Neue Tag* a při vzniku nových periodik po roce 1945 a později po roce 1948, lze spatřovat především ve:

- a) snaze získat co nejlepší tiskárenskou základnu a vybavení redakčních místností
- b) využití zavedené distribuční sítě
- c) potřebě zachovat alespoň část zkušených pracovníků (tiskařů i redaktorů)
- d) přijetí nových, režimu oddaných pracovníků/redaktorů

Podle podobného vzoru probíhala v květnu a červnu 1945 obnova listů zastavených v době druhé republiky či za protektorátu (*Rudé právo* např. získalo moderně vybavené redakční prostory a tiskárnu agrární strany, deníku *Venkov*) i zabírání redakcí zastavených listů nově ustavenými listy (např. *Práce* převzala redakční prostory a tiskárnu *Národní politiky*). Samostatnou kapitolu pak představovaly regionální listy, především v bývalých německých oblastech, kde byly k dispozici redakční prostory a tiskárny po zaniklém německém tisku.

Také v listech, které ve svém vydávání v roce 1945 pokračovaly, byť i pod jiným názvem (např. *Svobodné slovo* navazující na *České slovo* ve vydavatelství Melantrich nebo *Lidová demokracie* navazující na *Lidové listy*), se museli vydavatelé vyrovnávat s novými poměry a postupně obměňovat redakce.

Bude vyžadovat ještě značné úsilí, než se podaří vyjasnit, jak dalece se ve vývoji tisku po roce 1945 vědomě (či nevědomě) přebíraly postupy a metody z let 1938–1945, či do jaké míry následná praxe totalitního tisku po roce 1948 prostě vyplývala z povahy systému. Otevřenou otázkou zatím také zůstává, nakolik se řízení tisku ministerstvem informací, ale i dalšími státními a stranickými institucemi, inspirovalo zkušenostmi získanými v době války v Sovětském svazu.

¹³ NA, ÚŘP, karton 306, složka I-1d 6182, 1939–43

¹⁴ Formann, Wilhelm, nar. 16.12. 1911 v Českých Budějovicích, datum úmrtí nezjištěno. Za předmnichovské republiky studoval a svá studia ukončil na německých školách. Po studiích pracoval zprvu jako úředník nezjištěného nakladatelství a později jako redaktor *Der Neue Tag*, vedoucí kulturně-politické rubriky. Po mnichovských událostech se stal členem NSDAP a podle data vstupu (1.11.1938) byl předtím nepochybně členem SdP. Do října 1939 byl přihlášen u místní skupiny v Rochlicích u Liberce. Později žil v Praze. Po skončení války odešel do Rakouska, kde působil jako šéfredaktor časopisu *Heimat* v Linzi (podle zjištění z roku 1960).

Literatura a tištěné prameny

BERÁNKOVÁ, M. – MALEC, K.: *Přehled dějin české žurnalistiky do roku 1945*, SPN, Praha 1976

Expres 3. 1. 1939

Groš, 5. 10. 1936

Der Neue Tag, 5. April 1939

Die neue Weltbühne, Nr. 43/XXXIV (27. Oktober 1938)

PASÁK, T.: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků z let 1939–1945*. UK. Praha 1980

Sudetendeutsches Jahrbuch 1938

STUCKENSCHMIDT, H. H.: *Zum Hören geboren*, dtv/Bärenreiter-Verlag, 1982

Archivní zdroje

Národní archiv

Pražské policejní ředitelství, dodatky 1931-51, Tisk 175/20, karton 262

Úřad říšského protektora, 114 - 205 - 6, karton 306, složka I-1d 6182, 1939–43

